

כיצד מעודדים תלמיד להשתתף בשיח הכיתתי?

דוגמה ליישום מחזור למידה בקהילת השקפה

מחזור למידה הוא מתודה ללמידה מהפרקטיקה, המתאימה מאוד לשיפור ההוראה בעזרת שיח פדגוגי וחקרני בקהילות השקפה. במסגרתו, קהילה בוחרת לעצמה סוגיה ועוסקת בה באופן מקצועי, במטרה לשפר את הפרקטיקה של חברה.

במסמך זה מובאת דוגמה למחזור למידה שבוצע על ידי קהילת השקפה. **זוהי דוגמה למחזור קצר שרובו התקיים במהלך מפגש קהילה אחד תוך התמקדות בייצוג משיעור של אחת מחברות הקהילה.** הדוגמה ממחישה כיצד נראה יישום מחזור למידה בפועל, ועשויה לשמש מורים מובילים וקהילות הרוצים ללמוד את המתודה ולשפר את יכולתם לעשות בה שימוש פורה. יש לציין כי המסמך מנסה לתאר באופן סדור תהליך שמטבעו הוא דינמי ומאורגן רק במידת מה. הארגון נעשה כאן כדי לספק הסברים בהירים.

כרקע לדוגמה מוצע לקרוא את המסמך **שיפור הפרקטיקה באמצעות יישום מתמשך של מחזורי למידה**.¹

רקע על הקהילה

קהילת השקפה בבית הספר היסודי היוכל² נפגשה בבית הספר לאחר סיום הלימודים, ביום קבוע, לעשרה מפגשים (בשנה) של שלוש שעות אקדמיות כל אחד. הקהילה מונה מורה מובילה ושבע מורות חברות: מורה מקצועית לאנגלית, שתי מחנכות בכיתות א', מחנכת כיתה ד' ושלוש מחנכות כיתות ה' (אחת מהן היא כיתת חינוך מיוחד, כיתה מקדמת).

1 חירות ג' וכרמי ט' (2019). שיפור הפרקטיקה באמצעות יישום מתמשך של מחזורי למידה. השקפה מחקרית. נדלה מתוך: http://hashkafa.macam.ac.il/learning_cycle

2 שם בדוי.

1. הגדרת הסוגיה

הנושא שהקהילה עוסקת בו הוא דיונים בכיתה ככלי לקידום חשיבה מסדר גבוה. מנושא זה צמחו סוגיות ושאלות שונות, כגון אילו שאלות ששואלת המורה יכולות לקדם חשיבה מסדר גבוה; איזה סוג של משוב יקדם חשיבה מסדר גבוה; איך אפשר לשתף את כל תלמידי הכיתה בשיח כזה. השאלה שבה עסקה הקהילה במקרה הנדון הייתה, כיצד פרקטיקות לניהול דיון יסייעו לעודד להשתתפות תלמיד שנוטה שלא להשתתף בדיונים: "במפגש הראשון העלינו כל מיני סוגיות שקשורות בניהול דיון כיתתי. כאן יש לנו סוגיה של תלמיד שלא רוצה להשתתף בכיתה"³.

2. בחירת ייצוגים ועדויות

הכיתה שבה נערך הדיון היא הכיתה המקדמת בשכבת ה'. המורה ביקשה לדון בשיעור בנושא תלבושת אחידה: "נתתי להם משימה בכיתה, לטעון אם הם בעד או נגד תלבושת אחידה בבית הספר. וכששאלתי את עידו הוא אמר, 'אני לא יודע'". השיעור הוקלט ותומלל, וקטע באורך של כארבע דקות ממנו הובא כייצוג לשאלה שהעסיקה את הקהילה. הייצוג התאים לשאלה מכמה סיבות:

1. ההקלטה סיפקה מידע מדויק ומפורט על דיון כיתתי.
2. מן ההקלטה נבחר מקטע המייצג את הבעיה שאלה מתייחסת השאלה.
3. המקטע אפשר להתבונן בקשר שבין התנהלות המורה לתגובות התלמיד וכך ללמוד כיצד עשוי להשפיע הדיאלוג מורה-תלמיד על השתתפותו של תלמיד בשיעור.
4. המקטע אפשר לבחון את האינטראקציה של שאר התלמידים עם המורה ועם התלמיד במהלך הדיון, ולזהות את הפרקטיקות של המורה גם ביחס אליהם.

3. ניתוח ייצוגים ועדויות

א. התנסות עצמית בניתוח

לפניכם הייצוג שניתחה קהילת המורות בבית הספר היובל. אנו מזמינים אתכם להתנסות בניתוחו בעצמכם בטרם תיחשפו לניתוח שנערך בקהילה. כדי לעשות זאת אנא קראו את הייצוג, תנו לו פרשנות ונסו להסיק מסקנות לגביו. מצרפת כאן רשימת שאלות העשויות לסייע לכם בתהליך הניתוח. בתשובותיכם לשאלות ובפרשנות שאתם נותנים לייצוג השתדלו להתבסס על העובדות כפי שהן מופיעות בתמלול, ולהסביר איך הן מסייעות לכם להסיק את מסקנותיכם.

1. מהו האתגר שעל המורה להתמודד עימו? כיצד הוא בא לידי ביטוי בייצוג? האם תוכלו לשער מה מקורו?
2. מה עושה המורה כדי להתמודד עם אתגר זה?
3. כיצד התלמידים מגיבים לפעולות המורה?
4. מה ניתן ללמוד על דרך התמודדותה של המורה עם האתגר? אילו פרקטיקות אפקטיביות ניתן לזהות כאן?
5. על אילו אתגרים הפרקטיקות האלו לא נותנות מענה? מהן החלופות האפשריות לפרקטיקות המשמשות את המורה?

3. הציטוטים במסמך מובאים מתוך דיון הקהילה וממחישים כיצד התייחסו המורות בדבריהן לשלבים השונים במחזור הלמידה.

* הסוגריים מייצגים את ההפוגות בדיבור. המספר בתוך הסוגריים הוא אורך ההפוגה בשניות. בדרך כלל הפוגה באורך של יותר מ-2-3 שניות בשיחה נחשבת להפוגה ארוכה.

#		תמלול
43	ילד:	אתה בעד שכולם יִיראו אותנו דבר וילבשו אותו דבר? (17)
44		
45		
46		
47		
48	עידו:	משהו ש.
49	המורה:	מה?
50	עידו:	לא יודע.
51	המורה:	בוא נחשוב על זה ביחד. אם יגידו לך שמהיום אתה תמיד צריך לבוא עם חולצה אפורה עם סמל כחול. אתה תאהב את זה או לא תאהב את זה? שכל יום שאתה מגיע לבית הספר אתה חייב לבוא עם חולצה באותו הצבע ואותו הסמל. פה אתה צריך לחשוב אם אתה אוהב את זה או לא אוהב את זה. (4)
52		
53		
54		
55		
56		
57		
58	עידו:	(...) אותו חולצה שגם הוא לבש אתמול?
59	המורה:	לא, יהיו לך שש חולצות אותו דבר.
60	ילדה:	או יותר.
61	המורה:	תאהב את זה או לא תאהב את זה.
62	עידו:	זה בסדר.
63		
64	המורה:	אתה בסדר עם זה.
65	עידו:	זה בסדר אם זה כמה חולצות.
66	המורה:	אז אני שואלת האם...
67	לילך:	עידו, היה אסור לך לבוא עם חולצה של שוגר דדי, היה מותר לך לבוא רק עם חולצה עם סמל.
68		
69		
70	טלי:	עם הסמל של הבית ספר.
71	לילך:	עם הסמל לבוא עם חולצה, לבנה כמו שלי, לבנה חלקה חלקה, ככה.
72		
73	סייעת:	כל יום אותו דבר.
74	לילך:	חלקה פה עם סמל, זהו, זה מה שמותר לך לבוא.
75		
76	עידו:	אז אני בנגד.
77	המורה:	אתה נגד, למה אתה נגד?
78	עידו:	כי אי אפשר להחליט איזה חולצה שבא לך.
79	המורה:	כי זה מונע ממך לבחור לבד בעצמך את הבגדים.
80		
81	עידו:	כן.

#		תמלול
1	המורה:	עידו, האם אתה בעד או נגד תלבושת אחידה בבית הספר?
2		
3	עידו:	אני לא יודע.
4	המורה:	מה אתה חושב? האם זה נראה לך בסדר שכולם יבואו תמיד עם חולצות חלקות שיש עליהן את אותו הסמל? ושחייב לבוא רק ככה.
5		
6		
7	טלי:	המורה אפשר גם לדבר אחריו?
8	המורה:	רגע.
9	עידו:	חולצה אחת?
10		
11	סייעת:	זה נראה לי גאווה.
12	המורה:	זה לא חולצה אחת. תלבושת אחידה זה שיש לי כמה חולצות שהן אותו דבר. הן חלקות, הן יכולות להיות בצבעים שונים, אבל הן חלקות, אין עליהם שום ציור כמו הציורים שאתה אוהב להביא בחולצה שלך, ויש את הסמל של בית ספר, זה הכול, זה מה שיש בחולצה הזאת. ואסור לי להביא שום חולצה עם ציורים מיוחדים. האם אתה בעד דבר כזה או נגד? (4)
13		
14		
15		
16		
17		
18		
19		
20		
21	עידו:	אני לא יודע. (5)
22	המורה:	מה אתה חושב שיכול להיות טוב בלהביא חולצה אחידה לבית הספר. בלבוש חולצה אחידה לבית הספר. מה אתה חושב שיכול להיות טוב. (20)
23		
24		
25		
26		
27		
28		
29		
30	בועז:	לא אני.
31	המורה:	ומה קורה בתלבושת אחידה?
32	טלי:	שפשוט שולפים חולצה ושמים טייטס או מכנס ופשוט הולכים לבית ספר. זה יותר קצר.
33		
34		
35	המורה:	ואז יותר קל להחליט מה ללבוש בבוקר. זה בעד או נגד תלבושת אחידה?
36		
37	בועז:	בעד.
38	המורה:	זה בעד תלבושת אחידה. נכון?
39	טלי:	אני מה-זה בעד. גם יש לי סיבה למה.
40	המורה:	עידו, תחשוב אתה על עוד דבר, בעד או נגד לבחירתך על תלבושת אחידה.
41		
42	טלי:	אני.

ב. שיטת הניתוח

השיטה שבה ניתוח הקהילה את הייצוג נגזרה מהשאלה שהעסיקה אותה. בהתאם לניסוח השאלה, ניתוח הייצוג התמקד בעיקר בפרקטיקות ששימשו את המורה בניסיונה לשלב את התלמיד בדיון. חברות הקהילה התחקו אחר פעולותיה וניסו לזהות את ההיגיון עליו הן מושתתות. השאלות שהנחו אותן בתהליך זה היו: מה המורה עושה? מה היא מנסה להשיג? ביחס למי היא פועלת (עידו, תלמידים אחרים בכיתה)? כיצד משפיעים דבריה על התלמידים?

ג. תיאור הניתוח

התבוננות בתמלול במטרה לאתר את הדברים שהמורה אמרה ועשתה בשיעור אפשרה לזהות שלושה נתיבי פעולה שהנחו אותה:

1	2	3
המורה אינה מקבלת את תשובותיו הקצרות והבלתי מנומקות של התלמיד ומתעקשת על תשובה מנומקת – "יכולת לחשוב, 'בסדר, הוא לא יודע', ולעבור הלאה"; "אני חייבת להגיד, ההתעקשות שלך היא פשוט מדהימה. איך שפירקת לו את זה עוד פעם ועוד פעם".	המורה מווסתת את השתתפות התלמידים האחרים בדיון – "את לא נתת להן לענות במקומו, אבל כאן את כן נותנת להן להסביר לו את השאלה".	המורה מסבירה וממחישה לתלמיד את השאלה ומאפשרת גם לתלמידים אחרים לעשות זאת – "שלוש פעמים הוא אומר שהוא 'לא יודע' רק אחרי שאת מתעקשת וממחישה לו את זה, אז הוא מתחיל להיכנס לעניינים, ואז גם הבנות מנסות להסביר לו"; "אולי הוא לא מבין, הוא חושב שאחיד זה אחד. אבל החשיבה של הבנות קונקרטית יותר, אז הן יכולות להמחיש לו – חולצה חלקה עם סמל או שוגר דדי שאתה אוהב".

זיהוי זה אפשר למורות לספק פרשנות לאופן שבו נתיבי הפעולה השפיעו על הדיון הכיתתי ולטעון:

1. התלמיד לא יכול להימנע מהשתתפות בזכות ההתעקשות של המורה ובזכות שהיא אינה מאפשרת לתלמידים האחרים לענות על השאלה במקומו.
 2. התלמיד זוכה לתמיכה מהמורה שמסבירה לו את ששאל.
 3. התלמיד זוכה לתמיכה מחבריו שמסבירים לו את ששאל, השתתפות שמאפשרת המורה.
 4. לבסוף התלמיד מצליח לספק תשובה מנומקת לשאלה ששאל בזכות ההתעקשות והתמיכה. כך הוא עובר מאמירה חוזרת של המילים "אני לא יודע" להשתתפות הרצויה בדיון.
- בנספח מופיע הייצוג עם ניתוח דבריה של המורה לפי נתיבי הפעולה ששימשו אותה. ייצוג זה ממחיש כיצד ניתוח קפדני מאפשר להגיע לתובנות שמסייעות להתמודד עם השאלה שבה עוסק מחזור הלמידה.

4. הסקת מסקנות ותכנון מחדש

בזכות ההבנה כיצד נתיבי הפעולה תמכו בשילובו של התלמיד בדיון הכיתתי יכלה הקהילה לנסח מסקנה כוללת והיא שנתיבים אלו מאפשרים ליישם את עקרונות שילובם ושיתופם של כל התלמידים בדיונים הכיתתיים. זהו נדבך בתפיסה המהותית של המורות, שלא מוותרים על אף תלמיד: "היו לי ילדים כאלו בכיתה שהייתי ממש בחוסר אונים מולם, ואז הייתי עוברת לילד הבא, והילדים האחרים בכיתה מזהים את המבוכה שלך. זה יוצר מתח ואי נעימות. אבל כשאת אומרת 'אוקיי, אני לא מוותרת עליך', את מפרקת את המתח. דווקא כשאת לא מקילה עליהם, הילדים מבינים שאת בעצם לא מוותרת על אף אחד מהם".

כמו כן נוסחו באופן קונקרטי חמש פרקטיקות ששימשו את המורה, כך שכל חברות הקהילה יוכלו להשתמש בהן בעבודה עם תלמידים בעלי קשיים דומים לתלמיד שבמוקד הייצוג:

1. לחזור על שאלות פעמים מספר ולהפנות אותן לאותו התלמיד כדי שלא לאפשר לו להימנע מהשתתפות בדיון: "החזרת אליו

את השאלה כי עכשיו הוא צריך להשתתף. כי אם את מניחה לו, כי את לא רוצה להביך אותו אז הוא לא משתתף, ואז את בעצם מוותרת עליו".

2. לספק את הזמן הדרוש לתלמיד גם כשהדבר יוצר תחושת אי-נחת בכיתה: "כולם חייבים להשתתף בדיון, גם אם נשב שתי דקות ונחכה לתלמיד אחד. לפעמים זה מורט עצבים. אבל כשהם לומדים שככה זה ופשוט מחכים, זה הופך את הבעיה של התלמיד מפרטית לכללית, כי עכשיו כל הכיתה מקדישה את הזמן שלה כדי שהתלמיד ישתתף. זאת סולידריות".

3. לעצור השתתפות של תלמידים אחרים שעלולים לספק תשובה במקום התלמיד: "היו פה כל מיני שרצו לדבר ולא קיבלו רשות. אבל אם אני נותנת, נניח לטלי לדבר, אז היא תענה במקומו. אז עכשיו היא תחכה עד שייגמר התור של עידו, ורק אחר כך היא תיתן את התשובה שלה".

4. לאפשר לתלמידים להסביר זה לזה. לעיתים התלמידים מסבירים טוב יותר מהמורה: "אני תמיד חשבתי שזה בעייתי אם ילד אחד מסביר לאחר, כי זה מראה על הבדלי הרמות ביניהם. אבל פה אני רואה שזה דווקא בסדר. הילדים מסבירים בשפה שלהם ומצליחים להבהיר טוב יותר את מה שאני חושבת שאני מסבירה בצורה ברורה".

5. להדגים ולהמחיש לתלמידים את המושגים הנדונים: "יכול להיות שאם היית שמה תמונה של חולצת סמל של בית הספר ותמונה של חולצה אחרת, זה היה עוזר להם להבין".

המורות הציעו פרקטיקה נוספת בעקבות הדיון בקושי שאחת מחברות הקהילה חווה עם תלמידתה, שגם היא ממעטת לדבר בכיתה:

6. להכין תלמידים מראש לכך שיצטרכו להשתתף בשיעור: "אם את מטרימה לתהל ואומרת לה, 'היום אני הולכת לבקש ממך לדבר', ובפעם הראשונה תיתני לזה חצי דקה, ובפעם השנייה יותר זמן ולא תוותרי לה, יכול להיות שזה יעזור לה להשתתף".

בשלב זה הסתיים הדיון בנושא בקהילה. אפשר היה להוסיף לו מרכיב קצר של תכנון עתידי. למשל, כל מורה הייתה יכולה לחשוב על תלמיד בכיתה שאינו משתתף בדיונים, לבחור שיעור קרוב כדי לנסות את הפרקטיקות שנדונו, ואף לתעד את ההתנסויות ולדון בייצוגים שעולים מהן. כך היה אפשר לבחון אם מסקנות הדיון הנוכחי תקפות בהקשרים נוספים, ואם ניתן לשכללן ולהתאימן. תוספת כזאת הייתה עשויה לקדם התנסות של חברות הקהילה בפרקטיקות שנדונו ובכך להדק את הקשר בין הלמידה בקהילה להוראה בכיתה.

נקודות ושאלות למחשבה

- בקהילות העוסקות בנושא מסוים, פירוק הנושא לשאלות ממוקדות ותכנון הלמידה כסדרה של מחזורים שכל אחד מהם עוסק באחת השאלות מאפשרים לקהילה להעמיק את הלמידה ולקדם את הנושא מזוויות שונות ומשלימות.
- הייצוג שהובא משקף התמודדות טובה של המורה עם האתגר הפדגוגי שבו עסק מחזור הלמידה. מה היתרונות והחסרונות של ניתוח דוגמה להצלחה פדגוגית אל מול ניתוח דוגמה לחוסר הצלחה? אילו שיקולים נוספים יכולים להשפיע על בחירת הייצוג?
- מה קודם למה, הסוגיה או הייצוג? לעיתים, דיונים בקהילה מתחילים בייצוג, וממנו עולות שאלות שונות שהקהילה יכולה להחליט להעמיק בהן. מה היתרונות והחסרונות של התחלת המחזור בייצוג ולא בסוגיה?
- התעמקות בסוגיה בעזרת מחזור למידה נוסף תורמת לביסוס התובנות, אך מגד עיסוק בסוגיה חדשה מאפשר להרחיב את התחומים שהקהילה עוסקת בהם. במקרה הנדון הקהילה עברה לעסוק בסוגיות אחרות, אבל במסגרת הנושא של ניהול דיון כיתתי. מהם השיקולים שיש לבחירה מעין זו? האם הייתם בוחרים אחרת? מדוע?

נספח – תמלול מנותח

#	תמלול	זיהוי פעולות המורה
1	המורה: עידו, האם אתה בעד או נגד תלבושת אחידה בבית הספר?	
2		
3	עידו: אני לא יודע.	
4	המורה: מה אתה חושב? האם זה נראה לך בסדר שכולם יבואו תמיד עם חולצות חלקות שיש עליהן את אותו הסמל? ושחייב לבוא רק ככה.	המורה לא מסתפקת בתשובתו הקצרה והבלתי מנומקת של עידו. היא מבקשת פירוט והנמקה.
5		
6		
7	המורה אפשר גם לדבר אחריו?	המורה עוצרת תלמידה ממתן מענה לשאלה שעידו נשאל.
8	המורה: רגע.	
9	עידו: חולצה אחת?	עידו מתחיל להגיב לפרקטיקות שמשמשות את המורה. הוא מנסה לברר מה המשמעות של השאלה שנשאל.
10		
11	סייעת: זה נראה לי גאוה.	
12	המורה: זה לא חולצה אחת. תלבושת אחידה זה שיש לי כמה חולצות שהן אותו דבר. הן חלקות, הן יכולות להיות בצבעים שונים, אבל הן חלקות, אין עליהם שום ציור כמו הציורים שאתה אוהב להביא בחולצה שלך, ויש את הסמל של בית ספר, זה הכול, זה מה שיש בחולצה הזאת. ואסור לי להביא שום חולצה עם ציורים מיוחדים. האם אתה בעד דבר כזה או נגד? (4)	המורה ממחישה לעידו את המושג תלבושת אחידה.
13		
14		
15		
16		
17		
18		
19		
20		
21	עידו: אני לא יודע. (5)	
22	המורה: מה אתה חושב שיכול להיות טוב בלהביא חולצה אחידה לבית הספר. בלבוש חולצה אחידה לבית הספר. מה אתה חושב שיכול להיות טוב. (20)	המורה לא מוותרת, ממשיכה לשאול את עידו ואף ממתינה פעמיים במשך זמן רב (20 שניות ו-13 שניות) מבלי לעבור לתלמידים אחרים בכיתה.
23		
24		
25		
26		
27		
28		
29		
30	בועז: לא אני.	
31	המורה: ומה קורה בתלבושת אחידה?	
32	טלי: שפשוט שולפים חולצה ושמים טייטס או מכנס ופשוט הולכים לבית ספר. זה יותר קצר.	בועז וטלי מתפרצים לדיון. המורה מאפשרת להם לבאר את המושג תלבושת אחידה, אבל לא לענות על השאלה שעידו נשאל, אותה היא מפנה בחזרה אליו.
33		
34		
35	המורה: ואז יותר קל להחליט מה ללבוש בבוקר. זה בעד או נגד תלבושת אחידה?	
36		
37	בועז: בעד.	
38	המורה: זה בעד תלבושת אחידה. נכון?	
39	טלי: אני מה-זה בעד. גם יש לי סיבה למה.	
40	המורה: עידו, תחשוב אתה על עוד דבר, בעד או נגד לבחירתך על תלבושת אחידה.	
41		
42	טלי: אני.	

#	תמלול	זיהוי פעולות המורה
43	ילד:	אתה בעד שכולם ייראו אותו דבר וילבשו אותו דבר? (17)
44		
45		
46		
47		
48	עידו:	משהו ש
49	המורה:	מה?
50	עידו:	לא יודע.
51	המורה:	בוא נחשוב על זה ביחד. אם יגידו לך שמהיום אתה תמיד צריך לבוא עם חולצה אפורה עם סמל כחול. אתה תאהב את זה או לא תאהב את זה? שכל יום שאתה מגיע לבית הספר אתה חייב לבוא עם חולצה באותו הצבע ואותו הסמל. פה אתה צריך לחשוב אם אתה אוהב את זה או לא אוהב את זה. (4)
52		
53		
54		
55		
56		
57		
58	עידו:	(...) אותו חולצה שגם הוא לבש אתמול?
59	המורה:	לא, יהיו לך שש חולצות אותו דבר.
60	ילדה:	או יותר.
61	המורה:	תאהב את זה או לא תאהב את זה.
62	עידו:	זה בסדר.
63		
64	המורה:	אתה בסדר עם זה.
65	עידו:	זה בסדר אם זה כמה חולצות.
66	המורה:	אז אני שואלת האם...
67	לילך:	עידו, היה אסור לך לבוא עם חולצה של שוגר דדי, היה מותר לך לבוא רק עם חולצה עם סמל.
68		
69		
70	טלי:	עם הסמל של הבית ספר.
71	לילך:	עם הסמל לבוא עם חולצה, לבנה כמו שלי, לבנה חלקה חלקה, ככה.
72		
73	סייעת:	כל יום אותו דבר.
74	לילך:	חלקה פה עם סמל, זהו, זה מה שמותר לך לבוא.
75		
76	עידו:	אז אני בנגד.
77	המורה:	אתה נגד, למה אתה נגד?
78	עידו:	כי אי אפשר להחליט איזה חולצה שבא לך.
79	המורה:	כי זה מונע ממך לבחור לבד בעצמך את הבגדים.
80		
81	עידו:	כן.